

ПРИНЦИПИ АДАПТУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО ВИМОГ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

© 2014 МОРОЗ О. В., ВОЛОВОДУК С. С.

УДК 330.334:339.172:303.72

Мороз О. В., Воловудюк С. С. Принципи адаптування економіки України до вимог постіндустріального суспільства

У статті розглянуто еволюційні особливості трансринкових реформувань XVIII – XXI ст. Зазначено закономірність і логічність формаційних процесів переходу індустріальної епохи до постіндустріального періоду. Акцентовано увагу на прогресуючій дематеріалізації економіки та чисельних системних перетвореннях, які передбачають домінування морально-етичних пріоритетів. Указано на проблеми, пов'язані з неузгодженістю інформаційної функції конкурентного ринку в період трансформаційних перетворень. Після проведення аналізу напрацювань у даному напрямі наголошено на доцільності змін у конкурентних ринкових механізмах у зв'язку з роздвоєністю сучасних глобально-економічних процесів через поєднання в їхній структурі як індустріальних, так і постіндустріальних відносин. Відзначено потребу застосування основ комунікативного раціоналізму, який базується на принципах конвергенції та солідарності, на домінантності неформальних морально-етичних оціночних позицій, на потенціалі накопичених індивідуумом знань і відповідних оцінках інформаційних потоків. Рекомендовано на рівні підприємства для забезпечення відповідної конкурентоспроможності в інформаційно-мережевому глобалізованому суспільстві постіндустріального періоду залучати інформативні технології не лише як дієвий інструмент реклами та сфери збуту, але й у процесі його становлення та розвитку, що дозволить подолати віддаленість між виробником і споживачем і мінімізувати негативний вплив невизначеності сьогодення.

Ключові слова: постіндустріалізм, конкуренція, конкурентні механізми, комунікативний раціоналізм, конкурентоспроможність

Рис.: 1. **Бібл.:** 11.

Мороз Олег Васильович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри, кафедра міжнародної економіки, Вінницький національний аграрний університет (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

Email: ovtozoz@mail.ru

Воловудюк Світлана Станіславівна – здобувач, кафедра менеджменту та моделювання в економіці, Вінницький національний технічний університет (Хмельницьке шосе, 95, Вінниця, 21021, Україна)

Email: volovoduksveta@gmail.com

УДК 330.342.3

UDC 330.342.3

Мороз О. В., Воловудюк С. С. Принципы адаптации экономики Украины к требованиям постиндустриального общества

В статье рассмотрены эволюционные особенности трансрыночных преобразований XVIII – XXI вв. Отмечены закономерность и логичность формационных процессов перехода индустриальной эпохи к постиндустриальному периоду. Акцентировано внимание на прогрессирующей дематериализации экономики и многочисленных системных преобразованиях, которые предусматривают доминирование нравственно-этических приоритетов. Указано на проблемы, связанные с несогласованностью информационной функции конкурентного рынка в период трансформационных преобразований. Отмечена целесообразность изменений в конкурентных рыночных механизмах в связи с раздвоенностью современных глобально-экономических процессов вследствие сочетания в их структуре как индустриальных, так и постиндустриальных отношений. Отмечена необходимость применения основ коммуникативного рационализма, который базируется на принципах конвергенции и солидарности, на доминировании неформальных морально-этических оценочных позиций, на потенциале накопленных индивидуумом знаний и соответствующих оценках информационных потоков. Предложено на уровне предприятий для обеспечения надлежащей конкурентоспособности в информационно-сетевом глобализованном обществе постиндустриального периода привлекать информативные технологии не только как инструмент рекламы и сферы сбыта, но и в процессе его становления и развития, что сужает отдаленность между производителем и потребителем и минимизирует негативное влияние неопределенности.

Ключевые слова: постиндустриализм, конкуренция, конкурентные механизмы, коммуникативный рационализм, конкурентоспособность

Рис.: 1. **Библ.:** 11.

Мороз Олег Васильевич – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой, кафедра международной экономики, Винницкий

Moroz O. V., Volovodyuk S. S. Principles of Adaptation of the Economy of Ukraine to the Postindustrial Society Demands

The article describes the evolutionary features of the trans-market transformations in XVIII – XXI century. The regularity and consistency of formational processes of transition to a post-industrial age period were noticed. The attention is focused on the progressive dematerialization of the economy and a lot of systemic change, which include dominance moral and ethical priorities. Given the problems associated with the disagreement of the information function of a competitive market in the period of transformational change. The desirability of changes in the competitive market mechanisms in connection with the duality of modern global economic processes through a combination of their structure as industrial and post-industrial relations was highlighted. The necessity of the application based on communicative rationality, which is based on the principles of convergence and solidarity, on the predominance of informal ethical evaluation positions on the potential of the individual accumulated knowledge and relevant assessments of information flows. Offered at the enterprise level to provide adequate information and competitiveness in a globalized network society postindustrial period attract informative technology not only as a tool for advertising and sales area, but also in the process of its formation and development, which reduces the distance between producer and consumer and minimizes the negative impact of uncertainty.

Key words: post-industrialism, competition, competitive mechanisms, communicative rationality, competitiveness

Pic.: 1. **Bibl.:** 2.

Moroz Oleg V. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of International Economics, (vul. Sonyachna, 3, 21008, Ukraine)

Email: ovmoroz@mail.ru

національний аграрний університет (ул. Солнечная, 3, Вінниця, 21008, Україна)

Email: ovmorozz@mail.ru

Воловodyuk Светлана Станиславовна – соискатель, кафедра менеджмента и моделирования в экономике, Винницкий национальный технический университет (Хмельницкое шоссе, 95, Вінниця, 21021, Україна)

Email: volovoduksveta@gmail.com

Volovodyuk Svitlana S. – Applicant, Department of Management and Modeling in Economics, Vinnytsia National Technical University (Khmelnyske shose, 95, Vinnytsia, 21021, Ukraine)

Email: volovoduksveta@gmail.com

Вступ. Кожна теорія, у тому числі й економічна, містить функцію інноваційності тією мірою, якою зорієнтована на перспективу. Економіка – це наука про створення майбутнього, проте питання адекватного переосмислення економічних процесів як ніколи зберігає свою актуальність. Зростання динамічності розвитку, його прискорення передбачає ненадійність, невідомість, конкуренцію з неочікуваного боку [1].

У загальносвітової економічній системі має місце активна суспільна трансформація, у процесі якої традиційні економічні погляди втрачають можливість адекватного опису дійсності: деформуються її інформаційна та рефлексивна функції, принципи рівноваги, раціональності тощо.

Економічна теорія покликає систематизувати (формалізувати) економічну реальність. Однак глобальна економічна криза 2008 – 2009 рр. і дотепер залишається «річчю в собі», і це наштовхує на невтішний висновок про те, що економічна реальність все більше виходить із меж традиційної економічної теорії. Дедалі більшою мірою даються взнаки її глибокі системні суперечності, при чому на рівні не лише методології, а й методики аналізування. Рух та невизначеність є специфічними особливостями новітньої сучасності. Виклики сьогодення потребують якісного оновлення не лише усталених теоретичних канонів, а й механізмів наукового пізнання. Водночас таке оновлення потребує, як вважає [2], надзвичайно виваженого ставлення до класичних принципів та визначень економічної науки, які, маючи потужний інтелектуальний потенціал, є універсальними та одночасно потребують нових механізмів своєї імплементації.

Мета та цілі. Узагальнення теоретичних аспектів опису процесу розвитку суб'єктів господарювання країн з перехідною економічною системою у період глобалізованого економічного трансформування.

Методи дослідження. У статті використовувались загальнонаукові методи для проведення дослідження логічності еволюційної закономірності інтегрування країн із перехідною економічною системою в процесі внутрішньої національної трансформації до постіндустріального (інформаційного) суспільства з його новими домінуючими принципами.

Виклад основного матеріалу. Визначення епохи, що настає, як такої, що за своєю природою втрачає суто ринкові ознаки, подано в роботах Д. Белла, П. Дракера, Г. Кана, О. Тоффлера, Ж. Фурастьє, Р. Хейлбронера, М. Янга та ін. [1, 3–5]. Ідея про те, що постіндустріальна революція породжує суспільство, в якому економічні чинники в їх канонічно ринковому втіленні втрачають свою вагу, вперше була висвітлена О. Тоффлером, який писав: «Те, що відбувається сьогодні – це криза всього, що пов'язане з індустріальною

епохою, незалежно від її політичної форми». Автор вказує на становлення «зовсім нового суспільства» – суспільство стає «постекономічним». Постекономічну цивілізацію О. Тоффлер подає як «транскрикову», наголошуючи в результатах дослідження на тому, що дана цивілізація має залежність від ринку, однак не має потреби зосереджуватися на побудові, розширенні та інтегруванні даної структури, а ставить перед собою зовсім інші цілі [1].

Постіндустріальна теорія вже сьогодні багато в чому має практичне підтвердження. Перш за все, на наш погляд, доречно підкреслити, що, як і було передбачено її засновниками, ще на початку минулого століття суспільство масового виробництва породило сервісну економіку, а в її межах найбільш швидкими темпами став розвиватися інформаційний сектор господарювання. Також слід вказати на тенденцію у зростаючій потребі виробництва дрібно-серійних товарів з безліччю модифікацій і варіантів послуг з метою задоволення потреб різних груп споживачів [1]. На наш погляд, це є проявом змін ринкової поведінки споживачів та вказує на дедалі більш виражену сегментну фрагментацію споживацького ринку.

Філософія індустріального економізму, який бере свій початок з XVIII ст., базувалася на постулаті: «соціальне є дзеркальне відображення економічного» і відповідно визначається економічними детермінантами. Філософія постіндустріалізму є протилежною: статус пріоритетно-регулятивного начала в суспільстві перебирають на себе соціальні чинники; саме вони визначають зміст і активність економічних процесів.

Однак, виходячи із очевидного, маємо констатувати: сучасне суспільство за своїми глибинними визначеннями – це споживацьке суспільство, суспільство масового консюмеризму. Саме у суспільстві масового споживання, яке було породжено індустріалізмом, втрачається раціональність споживчого попиту, коли відбувається розрив між споживанням та реальним задоволенням потреб людини і зрештою споживання втрачає межі своєї насиченості. Розширення потенціалу споживання стало чи не найнебезпечнішим викликом для людства, катастрофічне загострення екологічних проблем – яскраве тому свідчення [2].

Незважаючи на те, що людство вперше у своїй багатовіковій історії фактично розв'язало проблему технологічних можливостей забезпечення своїх матеріальних потреб, на сьогодні має місце злиденність окремих регіонів світу, яка не є проблемою матеріальних можливостей виробництва. Це проблема чинної моделі світоустрою, чинних суспільних (у тому числі економічних) відносин, і їх потрібно змінювати [2 с.178].

Економічна теорія не має у своєму розпорядженні адекватної сучасним динамічним реаліям теорії економіч-

ної рівноваги. А. Гальчинським [2] акцентовано увагу на тому, що рівновага індустріальної економіки, яка, функціонуючи на засадах матеріального раціоналізму, підпорядковується одновалентній визначеності – отриманню прибутку, і постіндустріальної економіки, центральною ланкою (в залежності від ступеня її цивілізаційної зрілості) якою є відтворення (розширення) багатства особистості, не можуть не бути різними за своїм змістом.

Слід усвідомлювати, що на разі має місце прогресуюча дематеріалізація економіки, її вступ до нової фази системних перетворень. Це не механічне заперечення, а логічне продовження економіки індустріальної цивілізації, конструктивний тип її прогресу, інноваційного розвитку. Системна визначеність економічного простору, що формується, характеризується зростаючою відкритістю, багаторівневою цілісністю, синергетичністю та комунікативністю, і в цьому зберігає свою роль сфера матеріального виробництва. Її цінності не девальвують – вони лише вмонтовуються до якісно нової економічної системи. В результаті формується нова багатоструктурна за своїми функціональними характеристиками економіка, вихідною точкою якої стають гуманістичні цінності та орієнтири, яка фокусується на антропологічному вимірі своїх результатів, економіка, в якій людина знаходить себе, відтворює себе не лише як суб'єкт, а й як об'єкт продуктивного процесу [2 с. 161–162; 5].

Тому, для того щоб теорія постіндустріалізму мала можливість реалізувати себе на практиці, потрібна розробка моделі, яка передбачатиме як виробничу етику, так і споживацьку культуру. Звісно, що не існує спільне для всіх часів і народів визначення суті морально-етичних пріоритетів, яким має підпорядковуватися економіка. Однак темпи загальносвітової економічної глобалізації суспільно-економічні реалії переконують у необхідності формування таких засад. Це важливо не лише з точки зору формування в суспільстві економічної культури та економічного мислення, а й з позиції економічної практики.

Ринок виступає в економіці як осередок розуму, живий організм, що вирізняється високою адаптивністю, спроможністю не лише накопичувати інформацію, а й адекватно реагувати на її флуктуації, самовдосконалюватися. Однак швидкість змін на сьогодні перевищує адаптивні можливості ринку. Ринкова інформація перестає відбивати реальні економічні процеси, вона втрачає об'єктивність, вводить в оману учасників ринку. Досить доречно відмічено у роботі [2 с. 383] стосовно того, що в нинішніх умовах інформація дедалі виразніше відмежується від ринку, починає жити власним життям, набуває відокремленої від ринку енергетичної функції. Не можна, на наш погляд, ігнорувати ці прояви самозаперечення ринкових регуляторів.

Звідси, інформаційна функція конкурентного ринку, яка вважається однією з основних, все більшою мірою девальвується, її перебирає на себе система інформаційних мереж – глобальне електронне середовище. На зміну всесвітній мережі ринку приходить всесвітня інформаційна мережа, і у певних функціональних аспектах вони є тотожними структурами. Саме ринок стимулює розвиток інформаційних мереж та передає їм підготовлене своїм розвитком відповідне системне підґрунтя. Зрозуміло, поки що йдеться про

процеси, що перебувають на етапі свого утвердження. Конкуренція свого часу також не була універсальною [2 с. 406].

А. Гальчинський виокреслює три історичні метаформи ринку: доконкурентний, конкурентний та конвергентний ринок. Остання форма ринку лише утверджується. Згаданий науковець вказує на те, що найбільш адекватним полем реалізації конкуренції є епоха індустріалізму, масового індустріального виробництва, суспільства й економіки з домінантою споживацьких цінностей. Принципові узагальнення щодо цього були зроблені ще К. Марксом і Ф. Енгельсом у праці «Німецька ідеологія» [6], написаній у 1846 р.

Конкуренція – продукт індустріальної революції, саме «велика промисловість» зробила конкуренцію універсальною. Елементи конкуренції, безумовно, мали місце й у попередні епохи, однак вести мову про її універсальність стосовно доіндустріального періоду навряд чи коректно. На сьогодні конкурентний ринок на кожному кроці виявляє неспроможність адекватним чином переформатувати свої механізми. Конвергенція – це новий порядок денний розвитку планетарного суспільства. На відміну від конкуренції, конвергенція (зближення) – це не підпорядкування слабшого сильнішому, а взаємодія на принципах паритету і довіри, це умова збереження індивідуальності та самодостатності кожного суб'єкта відповідних відносин [2 с. 380–392].

Як можна ідентифікувати внутрішні зміни ринкової економіки щодо трансформації конкурентної форми ринку в конвергентну?

Одна з базових методологічних платформ відповідної трансформації пов'язана з процесом зростання суспільної продуктивності праці та розширенням на цій основі джерел існування людини. Так відбувався перехід від аграрної до індустріальної цивілізації. Те саме відбувається й у процесі становлення постіндустріального суспільства і відповідно – інформаційно-мережевої, комунікативної за своїм змістом економіки, де в міру інтенсивного зростання продуктивності праці спрацьовує принцип позитивної перебудови чинної конструкції ринку, а не його інституційного скасування, як це було в умовах тоталітарного соціалізму. Саме на конкурентний ринок, як потужний стимулятор економічного прогресу, покладається досягнення суспільством такого рівня матеріального виробництва, коли проблеми ринкової економіки втрачають свою пріоритетність, поступаючись місцем іншим домінантам – ринковим відносинам конвергентного типу [2 с. 396].

Іншими словами, конкуренція – це прерогатива сильних, конвергенція – це надбання всіх. У цьому також виявляється принципово нова філософія економічного розвитку, яка повною мірою відповідає засадничим принципам планетарного суспільства та перспективам еволюції. Економічна система «виграш-програш» трансформується у взаємини «виграш-виграш». А. Гальчинський [2] висвітлює низку чинників, які дають підстави порушувати питання про функціональну неадекватність конкуренції в її класичному розумінні реаліям постіндустріалізму.

Враховуючи те, що постіндустріальне суспільство почало формуватись у найбільш розвинених країнах світу лише у другій половині ХХ ст., слід зосередити увагу на системній роздвоєності сучасних глобально-економічних процесів, поєднання в їхній структурі як індустріальних,

так і постіндустріальних відносин. Звідси, конкурентний ринок, самозапечуючись залишається. Він заперечується лише як домінанта, у своїй функції системоутворювальної структури світової економіки, її ієрархічного начала. Акцентуючи на цьому, маємо враховувати й перехідний характер сучасної епохи, що не може не відбиватися на принципах взаємодії конкурентного і конвергентного ринків [1–3].

Потрібно враховувати й те, що у країнах «цивілізаційного (постіндустріального) центру» ознаки декапіталізації є більш очевидними, ніж у країнах «периферійної зони», які лише освоюють основи капіталізації. Звідси і загальна сукупність суперечностей цих країн, до яких має відношення і Україна, адже вони запозичують функціональні механізми суспільства, яке вже сходить з історичної арени [2 с. 105]. За таких умов закономірним є широкий

діапазон думок і уявлень про можливі моделі і стратегію переходу України до постіндустріального суспільства, які висвітлені в працях В. Гейця [7], А. Філіпенка [8], А. Чухно [9] та ін. Однак універсальної методології, що забезпечувала б зміну економічної системи конкретної країни на ринкових засадах при цьому із одночасним спрямуванням розвитку на перехід до висхідного етапу цивілізаційної ієрархії – постіндустріального суспільства, немає. Для країн із перехідною економічною системою процес пошуку має бути швидкодинамічний, що має враховувати проблеми національного характеру (принципи економічної політики держави, адаптаційний потенціал країни щодо необхідних ринкових трансформацій, менталітет населення), а також проблеми, які привносять загрози та виклики глобалізації. Наше розуміння ситуації, що складається, відображено блок-схемою на рис. 1.

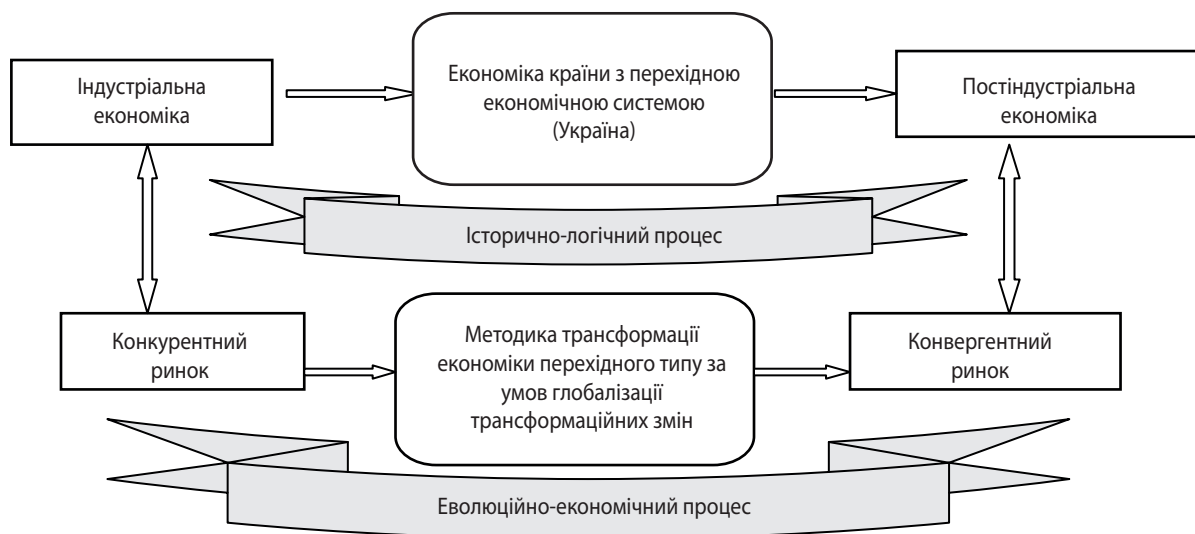

Рис.1. Соціально-економічна реформація економіки перехідного типу із врахуванням еволюційно-економічних особливостей трансринкових перетворень глобалізованого суспільства

В наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців не раз наголошувалось на тому, що вирізняючою ознакою постіндустріального виробництва, є його «постмасовість» та індивідуалізм, що дедалі більшою мірою орієнтується на задоволення індивідуальних потреб споживача, дедалі більшого значення набуває тенденція дестандартизації виробництва, його десинхронізації. Ця тенденція посилюється у зв'язку зі зростанням ролі творчої праці. Продукт такої праці набуває ознак «одиначного – абсолютно неповторного товару», «статусного блага», стає свого роду «монополюським товаром». На основі індивідуалізації виробництва підривається конкуренція, котра, як відомо, виникає лише тоді, коли попит на один і той самий товар задовольняється багатьма виробниками на ринку. Одиначний (індивідуальний) продукт реалізується на принципово інших засадах. Виходячи за межі конкуренції, такий продукт втрачає принципові риси товару; залишаючись товаром, перестає бути товаром [1–3; 10].

Звідси можна стверджувати, що подальший рух у напрямі масовості і індустріалізму не передбачає розвитку, і тому становить небезпеку для України. Запобігти їй можна буде тільки інтенсивним компенсуючим розгортанням народного підприємництва в ефективних формах малого

й середнього бізнесу виробничого типу, що опирається на нову технологічну основу. Саме через сучасний європейський малий і середній бізнес в умовах дефіциту інвестиційного капіталу можуть бути впроваджені високі технології, здійсненні заходи для технологічного переозброєння й створення внутрішніх джерел інвестування у виробництво [2 с. 340].

Основна проблема даного процесу полягає в тому, що жодна країна не може вибрати свій темп і послідовність цих перехідних процесів. Не можна спочатку закінчити свій внутрішньодержавний політичний і економічний перехід, а потім приєднатися до інформаційної епохи. Це має бути одночасно. В умовах соціально-економічної кризи, яка є наслідком індустріальної спадщини, сформованої в рамках авторитарно-командного режиму, шлях України до постіндустріального глобального суспільства є завданням не з простих. Однак, як влучно відмічено [2 с. 29], енергетика кризи – це водночас енергетика творчості, потужний стимул наукового пошуку.

М. Кастельс у роботі [11] відмітив, що зростаюча рефлексивність мережевого суспільства і відповідно мережевої економіки формують специфічні форми комунікативної раціональності. Комунікативний раціоналізм –

ширше поняття порівняно з раціоналізмом економічним. Він долає однобічність останнього, базує свої визначення на принципах конвергенції та солідарності, на домінантності неформальних морально-етичних оцінних позицій, на потенціалі накопичених індивідуумом знань та відповідних оцінках інформаційних потоків.

Відповідна позиція М. Кастельса щодо раціоналізму у поєднанні із викладеними вище твердженнями А. Гальчинського та інших науковців щодо домінування індивідуалізму у смаках, уподобаннях та потребах, зумовлюють необхідність розробки механізму узгодженості між у такий спосіб сформованим попитом та відповідно збалансованою пропозицією. Враховуючи те, що закон конкуренції, яка є прерогативою індустріальної епохи, передбачає «вимивання» з ринку непотрібного товару, у методиці трансформації економіки перехідного типу за умов глобалізації має міститися узгоджувально-збалансований механізм, який застосовуватиме принципи комунікативного раціоналізму для запобігання утворення непотрібного товару. Саме такий шлях, на наш погляд, може забезпечити подальший еволюційний поступ суспільства до нових мережево-конвергентних ринкових відносин постіндустріальної епохи в умовах глобалізації.

Висновок. Традиційна для минулого століття стратегія індустріального розвитку являє собою величезну небезпеку для України. Глобальна економіка різноформатна за своєю суттю. На сучасному її етапі має місце розвиток на основі подвійної логіки, яка поєднує у собі універсальність та партикуляризацію, інтегративність та виокремленість. Тому з міркувань забезпечення належного рівня конкурентоспроможності сучасного вітчизняного інституту підприємства як первинній функціональній ланці економіки, дотримуючись принципу комунікативної раціональності, слід всебічно використовувати умови та можливості, які створює інформаційно-мережева система. Зусилля суб'єктів господарювання мають бути спрямовані на виокремлення свого місця як на локальному, так і глобальному рівнях, при цьому задіюючи інформативні технології не лише як дієвий інструмент реклами та сфери збуту, але й у процесі свого становлення та розвитку. Це сприятиме подоланню віддаленості між виробником та споживачем, що мінімізуватиме негативний вплив невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тоффлер Е. Метаморфозы власти / Е. Тоффлер. – М., 2004. – 667 с.
2. Гальчинський А. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. Гальчинський. – К.: Либідь, 2013. – 472 с.
3. Семенов Ю. І. Філософія історії: Загальна теорія, основні проблеми, ідеї та концепції від давнини до наших днів / Ю. І. Семенов. – М.: Сучасні зошити, 2003. – 776 с.
4. Шевченко О. О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: [навч. посіб.] / О. О. Шевченко. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
5. Дракер П. От капитализма к обществу знания // Новая постиндустриальная волна на Западе / П. Дракер; [под ред. В. Л. Иноземцева]. – М.: Academia, 1999.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 3 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955. – 630 с.
7. Гейць В. М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / [за ред. В. М. Гейця]. – К.: Логос, 1999. – 500 с.
8. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: навч. посібник / А. С. Філіпенко. – К.: Знання, 2000. – 174 с.
9. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А. А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.
10. Макогон Ю. В. Міжнародні стратегії розвитку: підручник / [Макогон Ю. В., Лук'яненко Д. Г., Пахомов Ю. М. й ін.]. – К.: Освіта України, 2009. – 420 с.
11. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / [пер. с англ. под науч. ред. О. И. Шкаратана]. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

REFERENCES

- Chukhno, A. A. Postindustrialna ekonomika: teoriia, praktyka ta ikh znachennia dlia Ukrainy [Post-industrial economy: theory, practice, and their importance for Ukraine]. Kyiv: Lohos, 2003.
- Draker, P. "Ot kapitalizma k obshchestvu znaniia" [From capitalism to knowledge society]. In Novaia postindustrialnaia volna na Zapade/Moscow: Academia, 1999.
- Filipenko, A. S. Ekonomichnyi rozvytok suchasnoi tsyvilizatsii [Economic development of modern civilization]. Kyiv: Znannia, 2000.
- Halchynskiy, A. Politychna noekonomika: nachala onovlenoi paradyhmy ekonomichnykh znan [Political noeconomy: Principles renewed paradigm of economic knowledge]. Kyiv: Lybid, 2013.
- Heits, V. M. Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiia, protyrichchia, perspektyvy) [Transformation Model of Economy of Ukraine (ideology, conflict, perspective)]. Kyiv: Lohos, 1999.
- Kastels, M. Informatsionnaia epokha: ekonomika, obshchestvo i kultura [The Information Age: Economy, Society and Culture]. Moscow: GU VShE, 2000.
- Makohon, Yu. V., Luk'ianenko, D. H., and Pakhomov, Yu. M. Mizhnarodni stratehii rozvytku [International development strategy]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 2009.
- Marks, K., and Engels, F. Sochineniia [Works]. Moscow: Gosudarstvennoe izdatelstvo politicheskoy literatury, 1955.
- Shevchenko, O. O. Istoriia ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: suchasni ekonomichni teorii [History of Economics and Economic Thought: modern economic theory]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury, 2012.
- Semenov, Yu. I. Filosofii istorii: Zahalna teoriia, osnovni problemy, ideii ta kontseptsii vid davnyiny do nashykh dnev [Philosophy of History: The General Theory, the main problems, ideas and concepts from antiquity to the present day]. M: Suchasni zoshyty, 2003.
- Toffler, E. Metamorfozy vlasti [Metamorphosis power]. Moscow, 2004.